

CSÍKSZÉK RÉGI NÉPI IMÁDSÁGAI

Takács György: *Angyalok csenditének*. Archaikus népi imádságok a régi Csíkszékről*

Takács György: *Elindula boldogságos szép Szűz Mária...* Ráolvasók a régi Csíkszékről. Gyűjtötte és közreadja Takács György**

■ Takács György magyarországi néprajzkutató 2015-ben két nagyszerű, tartalmilag szorosan összetartozó vaskos kötettel lepte meg a magyar és nemzetközi néprajztudományt, valamint a folklórgyűjtések iránt érdeklődő szélesebb közönséget. Mindkét könyv a történelmi Csíkszék – Alcsík, Felcsík, Kászon, Gyergyó, Gyimesek vidéke – területén végzett folklórisztikai gyűjtőmunka eredményét adja közre: az *Angyalok csenditének* című könyv apokrif népi imádságokat, az *Elindula Boldogságos Szép Szűz Mária* című kötet pedig ráolvasó imádságokat tartalmaz erről a földrajzi területről.

Ez a két folklórműfaj több vonatkozásban közeli rokona egymásnak.

1. Történeti szempontból mindkettő a középkor vallásos világnépeiben gyökerezik, és ezt a világnépet fejezi ki. Ez a világnépkép köztudottan szinkretikus jellegű volt olyan értelemben, hogy jól megfértek benne a vallásos és mágikus képzetek, a szent és profán rituális cselekvések, valamint a szent és karneváli jellegű ünneplési gyakorlatok.

2. Mindkét vallásos folklórműfaj lényege a kényszerítő mágikus varázserő működése. A ráolvasó imádságok (más néven: *ráolvasók*, *ráolvasások*, *ráimádkozások*, illetve székely népi terminussal: *olvasások*, sőt még archaikusabb moldvai csángó kifejezésekkel: *bájok*, *bájolások*) a kimondott szó és a hozzá

kapcsolódó rituális cselekvések erejével gyógyítják az emberek és állatok betegségeit, tartják távol az emberi társadalmat fenyegető egyéb veszedelmeket (víhardémonok, természeti kár, betegségdémonok stb.). A ráolvasások mint az egyház által végzett exorcizmusok (ördögűzések) és benedikciók (áldások) eredetileg középkori kolostori rítusok részei voltak, tehát használatukat a hivatalos egyház is jóváhagyta, sőt egykor maga is gyakorolta. Az apokrif népi imádságok ugyancsak tartalmazzák a mágiát: a legtöbb ilyen szöveg, az ún. „pénteki imádságok” Krisztus szenvedéstörténetének rendszeres szóbeli felidézéséért (imitatio Christi) megígéri az üdvözülés túlvilági jutalmát, vagyis a szövegek „működési alapelve” ugyancsak a mágikus kényszerítés. Épp ez az oka annak, hogy ezekkel az ugyancsak középkori egyházi gyakorlatból származó népi imádságokkal („hivatalos” folklórisztikai megnevezéssel: *archaikus népi imádságokkal*) valamikor a reformáció korában az egyház megtagadta a közösséget, sőt ettől kezdve tiltani kezdte az ilyen mágikus elemet tartalmazó imaszövegeket. Így ez a folklórműfaj csak egyéni használatban, családi környezetben bűvópatakként élt tovább egészen napjainkig. Erdélyben a reformátusok körében fennmaradt népi imádságok élő bizonyosságai a műfaj középkori eredetének, hiszen ilyen

*Magyar Napló, Bp., 2015.

**L'Harmattan – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, Bp., 2015. (Fontes Ethnologiae Hungaricae X.)

típusú szövegek protestáns közösségekben nem keletkeztek a reformáció után. Az ún. „pénteki imádságok” mellett az archaikus népi imádságok másik szövegtípusát azok a védekező, bajelhárító imádságok jelentik, amelyek még közelebbi rokonai a ráolvasásoknak, ugyanis „működési elvük” még erőteljesebben mágikus jellegű: ezek a szövegek a szentségi jegyek – pl. szent személyek (Krisztus, Szűz Mária, apostolok, szentek stb.), eukarisztia (szent ostya, szent vér), egyéb szentelményi erejű tárgyak, szimbólumok – szóban történő felsorakoztatásával védik az éjszakai nyugalomra térő vagy haldokló embert és annak házát, környezetét.

3. Végül az is rokonítja a két műfajt, hogy mindkettő hangsúlyosan az oralitáshoz kötődik, leírt népi ima- és ráolvasásszövegekkel csak igen ritkán találkozunk. Ennek következtében mind a ráolvasások, mind az archaikus népi imádságok az orális közösségi népi kultúrával együtt eltűnnek. Az emlékezetből való kiesésüket egyéb tényezők, mindenekelőtt a modernizáció tudati hatásai is ösztönzik. Ezért napjainkban ilyen régi vallásos szövegeket csak nagy terepismerettel és nagy kutatói elhivatottsággal lehet már gyűjteni. A két műfaj utolsó, a legidősebb generációhoz tartozó használói voltaképpen a 20. század utolsó harmadában haltak meg, így a folklórkutató élő gyakorlat részeként ma már csak elvétve találkozhat ezekkel a imaszövegekkel.

Erdélyi vonatkozásban az eddigi legjelentősebb ima- és ráolvasás-gyűjtések a hagyományörzőbb tájegységekről származtak (mindenekelőtt a Gyimesekből), de ugyanilyen, sőt sok szempontból még archaikusabb jellegű szöveganyag került elő Moldvából is (csángók). A „polgárosultabb” tájegységekről, így a Székelyföldről, ideértve annak katolikus részeit is, csak épp annyi gyűjtéssel rendelkezünk, hogy a két műfaj egykori meglétét és valamikori élő használatát ott is adatolni tudjuk.

Takács György most közreadott gyűjtése tehát ebben a vonatkozásban

is rendkívül jelentős. Az 1992 táján elkezdett, majd 1995-2009 között hosszú éveken át céltudatosan és következetesen végzett terepmunkájának óriási eredménye, hogy ebben a két vaskos kötetben most sikerült bemutatnia a teljes Csíkszék népi ima- és ráolvasásszövegeit. A két kötet arról győzi meg az olvasót, hogy mind a szimbolikus tartalmú vallásos motívumok, mind a szöveghasználat tekintetében a teljes tájegység szöveghagyományja azaz, azaz hogy az ún. „polgárosultabb” vidékek, így például a Csíki- és Gyer-gyói-medence imahagyományja sem tér el az „archaikusabb” népi kultúrájának mondott Gyimesekétől, sőt hogy ez a teljes szellemi hagyomány szerves módon illeszkedik abba az egyetemes magyar imádsághagyományba is, amelyet legteljesebben Erdélyi Zsuzsanna mutatott be a *Hegyet hágék, lőtőt lépék* című híres, több kiadást is megért (1974, 1976, 1978, 1999, 2013) archaikus népi imagyűjteményében.

A két kötet folklórszövegeinek gyűjtője, Takács György egyszersmind kitűnő folklórkutató is. A gyimesi folklórgyűjtéseit (hiedelmek, ráolvasások, népi imák) közreadó korábbi kötetei mellett az évek során több jelentős folklórisztikai tanulmányt tett közzé, amelyekben az ima- és ráolvasásszövegek motívumanyagát elemzi.² A most kiadott két kötet bevezetésében, könyvvezetében, a köteteket záró mutatókban, a könyvek jegyzeteiben megtalálunk minden olyan adatot, előzetes tudományos eredményekre való hivatkozást, amelyek a két könyvet mind a szűk szakma, mind a tágabb érdeklődők számára jól használhatóvá teszik.

Végezetül ki szeretném emelni, hogy Takács György sem a terepmunka hosszú éveit alatt, sem a gyűjtés feldolgozása és értelmezése során családján kívül más támogatással nem rendelkezett, így ezt a két igen jelentős könyvet a kutató részéről önzetlen ajándékként kapta a magyar folklórisztika és a magyar művelődés egésze. Köszönet érte!

Tánczos Vilmos

■ JEGYZETEK

1. *Aranykertbe' aranya*. Gyimesi, hárompataki, úz-völgyi csángó imák és ráolvasók. Szent István Társulat, Bp., 2001; *Kantéros, lüderc, rekegő*. Hárompataki csángó hiedelemmondák. Magyar Napló, Bp., 2004.
2. Idevágó tanulmányai közül kiemeljük a következőket: „*Menyországba' csenditének...*” Hárompataki csángó imák. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* 6. 1998. 219–258; „*Hirdesd a számból eredett szent ígéket...*” Csángó archaikus népi imák. In: Czégényi Dóra – Keszeg Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* 8. Kvár, 2000. 195–232; „*Óz nyalja fiát a szepültől...*” Egy ígézet elleni csángó ráolvasócsopotról. In: Molnár Zoltán – Németh Zsolt – Vass Csaba (szerk.): *Nyolcvan év Isten tenyerén*. Megtartó szeretettel Molnár V. Józsefnek. Ős-Kép Kiadó, Bp., 2010. 350–396; *Arra mennek az angyalok...* Angyali alakok, csoportok és rendek a régi Csíkszék archaikus népi imádságaiban. Erdélyi Múzeum LXXIII. 2011. 1. 11–41; *Nagy Szent Mária egy nagy asztalt terített...* A hegyen végzett lóáldozat és a betegségdémonok megvendégelése egy különös ráolvasócsopotrban. Erdélyi Múzeum LXXIV. 2012. 4. 46–84; „*Görget az égbe, villámlik a földön...*” A kígyó- és menyétmarásra használt csíkszéki ráolvasók eredetkérdéséhez. In: Pócs Éva (szerk.): *Szent helyek, ünnepek, szent szövegek*. Tanulmányok a romániai magyarság vallási életéből. h. n., L'Harmattan – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, 415–477; „*Piros hajnal hasada, égi madár reppene...*” Madarak, angyalok és a hajnal időszak a régi Csíkszék archaikus népi imádságaiban. In: Németh Zsolt (szerk.): *Levelek az élőfáról*. Évkönyv Molnár V. József 82. születésnapjára. Püski, Bp., 2012. 61–96; *Kantéros, gurucsás, buszkurja, fermekás*. A boszorkányság hatókörreit leíró kifejezések a Tatros menti csángóknál. In: Pócs Éva – Klaniczay Gábor (szerk.): *Boszorkányok, varázslók és démonok Közép-Kelet-Európában*. Balassi Kiadó, Bp., 2015. 455–498; „*Bal kezébe van a kicsi írott könyve*”. A könyv, az írás-olvasás és a „tudomány” kapcsolata a Tatros menti csángóknál. In: Hesz Ágnes – Pócs Éva (szerk.): *Orvosistenektől a hortikulturális utópiáig*. Tanulmányok a Kárpát-medence vonzáskörzetéből. Balassi Kiadó, Bp., 2016. 123–207.

A „CSÍKSOMLYÓ-JELENSÉG”

Tánczos Vilmos: *Csíksomlyó a népi vallásosságban*

■ A *Csíksomlyó a népi vallásosságban* című könyv 2016-ban jelent meg a budapesti Nap Kiadó gondozásában. E könyvben a szerző, Tánczos Vilmos több évtizedes tereptapasztalatainak és ez irányú folklórgyűjtéseinek feldolgozását nyújtja, amely teljes körű forrás- (köztük számos fotó, videoanyag) és szakirodalmi feldolgozással egészül ki. Témáját illetően a könyv a csíksomlyói zarándoklattal kapcsolatos népi vallásgyakorlatok és képzetek (a „Csíksomlyó-jelenség”) történeti mélységű és antropológiai érzékenységgű monográfiája.

A könyvben helyet kapó elemzések végső soron a hagyományos ember vallásos mentalitását tárják fel, amely szimbolikus jelentésekben gazdag rítusrendszerben és vallásos folklórnarratívákban egyaránt kifejeződik.

A szerző megfogalmazása a könyv első fejezetének témáját illetően, miszerint „az élmény elérésének hagyományos útjait” (26.) elemezte, tulajdon-

képpen az egész könyv kutatói fókuszára igaz, mivel a könyv elsősorban a hagyományos közösségi tudásból táplálkozó képzetrendszer felől közelít a témához. Elsősorban jelzésszerűen, a további kutatás irányait illetően veti fel a csíksomlyói kegyhely szinkretikus spiritualitás-képzetrendszereket, a posztmodern vallási piac részeit képező pszeudovallási megnyilvánulásokat és ideológiákat magába ölelő, „kozmogóniai fekete lyuk” szerepét, amelynek ez irányú működéséről meglátása szerint eddig kevés értelmezés született, és mélyebb kutatás sem zajlott.

Lássuk, mit tartalmaz a könyv.

A *Búcsú Csíksomlyón: egy rituális dráma katarzisa* című fejezet tulajdonképpen egy szubjektív, de antropológiai észrevételekre alapozott értelmezés a vallásos ünnepbe való beágyazódás kognitív folyamatainak fokozatairól. A szerző intellektuálisan magas szinten mutatja be a Szenttel való találkozást, a